

Реабілітація дітей з особливими потребами*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (м. Дрогобич)*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом особливу увагу в педагогічній теорії і практиці як у нас в країні, так і за кордоном звернено на переосмислення концептуальних підходів до реабілітації дітей з обмеженими потребами та вдосконаленням змісту цієї реабілітації в нових соціально-економічних умовах.

Тенденції до узагальнення наукових і практичних підходів є закономірними для розвитку людських знань у сучасному суспільстві й обумовлені досягненнями та змінами в розумінні еволюційних процесів, що відбулися в розвитку таких наук, як філософія, деонтологія, загальна й вікова психологія, дошкільна, загальна й корекційна педагогіка, психофізіологія, нейропсихологія, спеціальна психологія, методологія і дидактика викладання окремих навчальних предметів.

Трансформації в науковому світогляді тісно пов'язані зі змінами в прикладних галузях соціальної сфери – у базі нормативно-законодавчих актів, у сімейному вихованні. Відповідно на соціальне замовлення і є почата нами спроба дати сучасний концептуальний підхід і запропонувати практикам конкретні орієнтири у визначенні напрямів і змісту валеологічної реабілітації через корекційно-виховну роботу з дітьми, що мають особливі потреби.

Вихідними теоретичними положеннями пропонованої реабілітації, яка складається з корекційно-виховного виховання та навчання, є загально визнані закономірності розвитку дитини в нормі й при патології.

Л. С. Виготський побачив і вивів на рівень аксіоми значення культурно-історичного розвитку особистості дитини. Тим самим було закладено основи для розуміння рушійних причин й умов становлення людського індивідуума. У працях Л. С. Виготського доказано, що соціальна ситуація виховання формує чи затримує процес розширення зони найближчого розвитку, у якій реалізуються потенційні можливості дитини. Облік співвідношення первинних порушень і вторинних відхилень, а також визнання нерівномірності дитячого розвитку слугували основою для розуміння механізмів компенсації і побудов на їхній базі системи корекційного навчання та виховання.

Продовження ідей Л. С. Виготського відображено в працях його учнів: Л. І. Божович, А. В. Запорожця, Р. Е. Левіної, А. Р. Лурія, Н. Г. Морозової, які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної психології і педагогіки.

Орієнтиром для корекційного виховання дітей з особливими потребами є результати досліджень А. В. Запорожця, які показали, що розвиток дитини відбувається за діалектичними законами, і кожен віковий період значимий для формування його особистості. У кожному такому періоді формуються не тільки ті якості та властивості психіки, що визначають загальний характер поведінки дитини, її ставлення до навколишнього світу, але й інші, котрі є “основою” на майбутнє і виражаються в психологічних новинках, що з'являються до кінця цього вікового періоду.

А. В. Запорожець обґрунтував концепцію ампліфікації дитячого розвитку, що передбачає створення визначених умов для збагачення всіх сторін особистісного розвитку і їхній взаємозв'язок.

Багаторічні дослідження А. А. Катаєва, О. П. Гаврилушкіна, Е. А. Єжканова, С. Г. Єряшева, В. І. Лубовського, І. Д. Соколова, Е. А. Стребельова доказали, що тільки в процесі цілеспрямованого навчання в дітей з обмеженими потребами швидше проходить реабілітація та розвиваються всі види дитячої діяльності.

Основним змістом у валеологічній реабілітації дітей з обмеженими потребами є робота над соціальним розвитком цих дітей у закладах освіти різного типу та формування співробітництва дитини з дорослим, навчання дітей способам засвоєння та присвоєння суспільного досвіду. В основі цього співробітництва з дорослим лежить емоційний контакт, що є центральною ланкою становлення в дитини мотиваційної сфери. Перехід дитини від безпосереднього сприйняття до справді пізнавального інтересу стає основою для ділової форми спілкування, а потім і для справжнього співробітництва з іншими людьми.

Корекційно-розвивальне навчання дітей з обмеженими потребами визначає загальні завдання навчання на кожен рік і на кожен квартал співробітництва дітей з дорослим, у якому рекомендовані

окремі методи і прийоми роботи для дітей з обмеженими потребами. Позитив від цього навчання в наступному – в дітей складається уявлення про себе, вони роблять відкриття свого “Я”.

Мета дослідження – розкрити зміст корекційно-розвиваючого навчання в реабілітації дітей з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корекційно-розвивальне навчання охоплює такі блоки реабілітації з дітьми:

- створення умов для повноцінного і всебічного розвитку дітей на базі педагогічного охоронного режиму, активного рухового режиму, дотримання режиму дня, удосконалення предметно-розвивального, матеріально-технічного й екологічного середовища;
- зміцнення життєздатності дитячого організму через виховання навичок самообслуговування, культурно-гігієнічних навичок, прищеплювання потреб щодо зміцнення здоров'я і розширення можливостей їх практичної реалізації;
- формування уявлень про фізичні потреби свого організму, адекватних способах їхнього задоволення;
- виховання практичних навичок і прийомів, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я в повсякденному житті [1];
- формування в дитини уявлень про самого себе й виховання елементарних навичок для вибудовування адекватної системи позитивних особистісних оцінок і позитивного відношення дитини до себе («Я сам»);
- розвиток співробітництва дитини з дорослими й однолітками, виховання навичок продуктивної взаємодії у процесі спільної діяльності (“Я й інші”);
- формування адекватного сприйняття навколишніх предметів і явищ, виховання позитивного ставлення до предметів живої і неживої природи, створення передумов і закладка первісних основ екологічного світовідчуття, морального ставлення до позитивних національних традицій і загальнолюдських цінностей (“Я і навколишній світ”) [2].

Здоров'я є базовою потребою людини. Важливо враховувати стан як фізичного, соматичного, так і психологічного та духовного здоров'я дитини. При цьому фізичне здоров'я створює основу для постави, правильного розвитку статички, локомоцій, росту й ваги. Соматичне здоров'я визначає становлення, розвиток і функціонування всіх систем організму, його внутрішніх органів. Психічне здоров'я забезпечує цілісність сприйняття навколишньої дійсності, адекватність реакцій на її предмети і явища, а також на ставлення людини до себе і до навколишнього. Духовне здоров'я містить моральний потенціал людини і забезпечує сутнісний складник його життя.

Під час вивчення здоров'я загалом у дітей з обмеженими потребами увага всіх учасників виховно-педагогічного процесу акцентується на поглибленому вивченні здоров'я підростаючого покоління в цілому, простежується вироблення взаємозв'язку в гармонічному розвитку і взаємодії всіх зазначених аспектів здоров'я – фізичного, соматического, психічного і духовного.

Робота в цьому аспекті допускає створення сприятливих умов для дітей щодо охорони, зміцнення й удосконалювання їхнього здоров'я, формування в них уявлень про роль здоров'я в житті людини і потреби бути здоровими, вести здоровий спосіб життя, володіти засобами збереження і зміцнення здоров'я, виділення спеціальних годин для проведення “занять здоров'я” в навчальній програмі.

У дитини з обмеженими можливостями здоров'я слід розвивати соціально значимі мотиви поведінки, що виражаються в бажанні зрозуміти іншу людину, допомогти піклуватися про слабку, літню людину. В ідеалі потрібно прагнути до розвитку гнучкості соціального поведіння в різних видах спілкування з дітьми і дорослими.

Взаємодія дитини з навколишніми предметами спрямована на формування дбайливого ставлення до них, на визнання їхньої значимості в житті самої дитини й інших людей. При спілкуванні дитини з природними явищами акцент робиться не на ознайомленні з їхньою будовою і функціями, а на емоційно-почуттєвому переживанні.

Отже, соціальний розвиток проблемної дитини готує її до адекватного орієнтування в навколишньому середовищі, сприяючи при цьому становленню навичок соціально прийняттого поведіння в різних життєвих ситуаціях.

Виходячи з цього положення, принципово значимими в цьому вихованні є такі **пріоритети**:

- формування способів засвоєння суспільного досвіду (у тому числі й навчальних навиків) дитиною з особливими потребами як одне з провідних завдань навчання, що є ключем до розвитку дитини й розкриття її потенційних можливостей та здібностей;
- облік генетичних закономірностей психічного розвитку дитини, характерних для становлення провідної діяльності та психологічних нововведень у кожному віковому періоді;
- діяльний підхід в організації цілісної системи корекційно виховання, єдність діагностики і корекції щодо відхилень у розвитку дітей;
- аналіз соціальної ситуації розвитку дитини і родини;
- розвивальний характер навчання, що ґрунтується на положенні про визначальну роль навчання в розвитку дитини і формуванні зони ближнього розвитку;
- включення батьків чи інших осіб, котрі їх замінюють, у корекційно-педагогічний процес;
- розширення традиційних видів дитячої діяльності та збагачення їх новим змістом;
- формування і корекція вищих психологічних функцій у процесі спеціальних занять із дітьми;
- реалізація особистісно-орієнтованого підходу до виховання і навчання дітей через зміну змісту навчання й удосконалення методів і прийомів роботи;
- стимулювання емоційного реагування, емпатії та використання їх для розвитку практичної діяльності дітей, спілкування і виховання адекватної поведінки;
- розширення взаємодії дорослих із дітьми і створення умов для активізації нових форм партнерського співробітництва між дітьми;
- визначення базових досягнень у дітей з особливими потребами в кожному віковому періоді з метою планування й здійснення корекційного впливу, спрямованого на розкриття потенціальних можливостей розвитку дитини [3].

Висновок. Отже, на початковому етапі весь навчальний процес із дітьми, у яких виявлено особливі потреби, організується дорослим: він ставить мету, аналізує умови й засоби досягнення цієї мети, організує самі дії і здійснює контроль і оцінювання їхнього виконання. Дитина в цій ситуації не залишається пасивною, їй необхідно навчитися приймати поставлену дорослим мету, слідом за аналізом, проведеним дорослим, орієнтуватися в умовах завдання, хотіти і вміти опанувати способами дій, діяти цілеспрямовано до одержання результату, орієнтуватися на оцінку не тільки самого результату. Лише наявність усіх перерахованих вище елементів навчального процесу забезпечує успіх корекційної роботи з розвитку кожного виду дитячої діяльності в дошкільників з особливими потребами.

Література

1. Вайзман Н. П. Реабилитационная педагогика.– Вип. 1.– М., 1995.– 96 с.
2. Гордеева А. Ф. Реабилитационная педагогика: от теории – к практике: Монография.– М., 2001.– 321 с.
3. Єрмаков І. Г. Феномен компетентісно спрямованої освіти.– К., 2003.– 199 с.

Анотації

Упровадження цілеспрямованої системи корекційного навчання і виховання необхідно для того, щоб через неї проводилась реабілітація дітей з особливими потребами. Одним із головних завдань цієї системи є формування в дітей уявлення про роль здоров'я в житті людини і потреби бути здоровими.

Ключові слова: система корекційного навчання та виховання, здоров'я, реабілітація.

Внедрение целенаправленной системы коррекционного обучения и воспитания необходимо для того, чтобы через нее проводилась реабилитация детей с особыми потребностями. Одной из главных задач этой системы есть формирование у детей представлений о роли здоровья в жизни человека и потребности быть здоровым.

Ключевые слова: система коррекционного обучения и воспитания, здоровье, реабилитация.

The adoption of a (goal-directed) purposive system of correctional education and upbringing is necessary to develop valedological rehabilitation of disabled children. One of the main task of such rehfbilitation is to form an idea about the role of health in the man's life and the needs to be healthy.

Key words: the system of a correctional educaion and upbringing, a rehabilitation of health.